

de sonadors de jotes, mateixes i copeos que fan sortir a rotlo la gent que es manté més fidel a la tradició.

Sense necessitar revetler que dugui el maneig, aquesta gent –a la qual voldríem retre un sentit homenatge– representa la vigència d'una tradició i d'una manera de ballar més genuïna que la que podem ensenyar a les escoles de balls.

NOTES

¹ Alcover/Moll, 1983, Tom IX, 468

² Duran, 1989, 189-190

³ Galmés 1983, 81

L'arxiu històric de Manacor al segle XVIII, una perspectiva lingüística

Toni Lluís Reyes Duran

Introducció¹

La història de l'arxivística i la història dels arxius constitueixen encara actualment una branca d'estudi en moltes ocasions secundària i poc atractiva per als investigadors.

La paraula *arxiu* prové del llatí *archivum* i aquest del grec *archeion*, i és el concepte que servia, en un principi, per designar el moble o local on es guardaven aquells documents o escrits que interessava conservar i tenir a disposició de qualcú. El nom passà ben aviat a designar el contingut, és a dir, el contingut de peces que s'hi conservaven. D'aquí és fàcil deduir que els arxius són tan antics com la societat mateixa, ja que totes les civilitzacions amb una mínima organització social i econòmica han mostrat la necessitat de tenir i conservar instruments legals i jurídics per donar testimoni de les seves possessions i drets.

L'arxiu reflecteix, doncs, la vida i els costums de les societats. Per això, nosaltres ens hem endinsat en els arxius històrics de Manacor del segle XVIII per analitzar l'estatus que la llengua catalana tenia en aquells moments.

Hem diferenciat el treball en dos grans blocs: l'arxiu de la parròquia i l'arxiu municipal. Manacor disposà durant aquest segle de tres institucions que guardaven els documents. Per una part, el de la Cúria del Batle Reial i el del primitiu Consell de la Universitat, precedents del que hores d'ara coneixem com a Arxiu Històric Municipal de Manacor. I, per l'altra, el de la parròquia de Manacor, lligat en certa manera als dos anteriors no només pel fet que gaudí d'una millor organització i custòdia, sinó perquè un petit nombre dels seus documents passà a mans municipals gràcies al paper que aleshores les corporacions locals jugaven en el manteniment dels temples i d'algunes confraries.

Amb l'anàlisi d'aquests documents que constitueixen els textos més importants de l'època, intentarem relacionar-los –des d'una perspectiva lingüística- amb els esdeveniments polítics de principis del segle XVIII que tant varen repercutir en la nostra llengua.

1. Breu resum històric

És absolutament necessari per a l'estudi que ens hem proposat analitzar fer una petita anàlisi del que va succeir en aquella època. Primer de tot, hem de veure una mica la història política del segle XVIII per determinar com va afectar l'Arxiu Municipal de Manacor. També hem de saber com era Manacor en aquella època i finalment hem de fer una anàlisi dels esdeveniments eclesiàstics d'aquest segle per veure si tenen alguna relació amb el que va passar a l'Arxiu de la Parròquia de Manacor.

1.1. Resum de la història política del segle XVIII a Mallorca

El segle XVIII s'obre amb la rivalitat entre Felip d'Anjou de França i l'arxiduc Carles d'Àustria que, a la mort de Carles II, varen ocasionar la coneguda Guerra de Successió; aquesta guerra repercutirà a Mallorca d'una forma considerable ja que canviarà la seva estructura política i social. La lluita va durar dotze anys i hi varen intervenir diverses potències europees. Els territoris de la Corona d'Aragó majoritàriament varen donar suport als Àustries ja que temien el caràcter absolutista del rei francès. El Regne de Mallorca es va rendir finalment a Felip V el primer de juliol de 1715.

Els mallorquins havien estat declarats rebels en haver trencat el vassallatge que havien jurat a Felip V l'any 1701 posant-se al costat de l'altre aspirant. Però la qüestió dels furs quedava a l'arbitri del monarca i, tenint en compte els precedents de València, Aragó i Catalunya, no calia esperar gaire concessions al respecte. Es varen perdre tots els furs que gaudia l'illa: de regne va passar a ser una província de la nació que el nou rei borbó regia. S'abolien, d'aquesta manera, les antigues lleis particulars de Mallorca. Felip V va dictar diversos decrets coneguts com els Decrets de Nova Planta, que reorganitzaven les legislacions especials de Mallorca de la mateixa manera que ho havien fet a Aragó, Catalunya i València uns pocs anys abans.

El decret relatiu a la Província de Mallorca es va promulgar el dia 28 de novembre de 1715, on s'establí la Reial Audiència de Mallorca. Va desaparèixer el Gran i General Consell, la institució politicoadministrativa que tenia l'illa des del segle XIV, amb els jurats dels ciutadans, els governants i els consellers que provenien de les diferents viles de Mallorca.

La Reial Audiència era presidida pel capità general -que substituïa el càrrec de virrei com a representant de monarca i màxima autoritat civil i militar- i composta per un regent, cinc ministres i un fiscal. Aquests eren gairebé tots castellans i, a partir d'ara, l'Audiència dependrà del Consell de Castella, amb atribucions judicials i de govern interior.

L'Administració municipal adquireix un nou aspecte i, per tant, fa un canvi radical a nivell legislatiu: desapareixen les universitats locals (que foren reemplaçades pels ajuntaments de tall castellà), els jurats, els consellers; el Consell de la Universitat, que tenia aspecte d'assemblea, quedà reduït a una comissió administrativa formada per quatre regidors presidits pel batle, que era una espècie de delegat governatiu en cada vila.

Encara manquen estudis més profunds per determinar el sentit i l'abast real d'aquestes reformes, ja que algunes estructures internes de l'antiga institució varen persistir sota el nou règim. En alguns llocs, per exemple, encara es conservava el Clavariat (control dels comptes municipals), l'anomenada Universal Consignació i el Sindicat Forà².

L'aïllament de l'illa, la pobresa de comunicacions, la llunyania del rei, no permetien gaire les comunicacions. Lògicament, eren els ciutadans, i no la gent de la ruralia, els que més a prop estaven del monarca ja que eren més pròxims als governadors i regents, i la ruralia, per tant, cercava en ells defensors i protectors.

No varen variar gaire els costums. En aquells moments, però, es va anar creant un nou ambient, es va formar un nou caràcter; les influències nacionals varen arribar més fortament i, per tant, la construcció de l'estat nació espanyol ja estava en marxa. Els grups dominants ja no ho seran per ells sols, sinó que ho seran com a delegats de les fraccions que envoltaven el sobirà.

Encara que el Decret de Nova Planta, referit a Mallorca, es va dictar el 28 de novembre de 1715, no va tenir efectivitat pràctica fins el 1718. En el *Llibre de Registrar las Rebudes de la Universitat de Manacor* apareix el trasllat –es remet a la “Real Audiència”- del nomenament reial dels jurats de la vila. El 25 d'octubre de 1718 Manacor rep el trasllat del “Real Acuerdo” en el qual es perfila el règim municipal. Segons aquest, el batle ha de presidir l'Ajuntament o Consell que tenguessin els jurats. Els jurats més endavant s'hauran de dir regidors. La “Real Audiència” el 17 de juliol de 1720 nomenà els primers regidors.

1.2. La Vila de Manacor al segle XVIII. Cultura i societat

En la documentació de l'Arxiu Municipal, Manacor hi apareix al segle XVIII amb les seves preocupacions locals tradicionals: es preocupen de l'església, dels

problemes d'incendis, de la defensa, etc. Però, si s'observa més detingudament, estaven més atents a complir les ordres abans que de crear iniciatives. La població manacorina aleshores era més o menys d'uns sis mil cinc-cents habitants³.

Durant el segle XVIII, els regidors (abans de la Nova Planta eren els jurats) lluitaven contínuament per la seguretat de la població manacorina; la seva principal preocupació urbanística va ser el torrent que travessa la vila, que alguns cops produïa inundacions que l'abastaven tota.

Amb el nou règim, els regidors havien de nomenar els membres del Clavariat. Aquests s'encarregaven, com es pot observar en algunes actes, de recol·lectar els impostos per arrendament.

Una altra de les preocupacions de l'època foren les sequeres i la fam. La falta d'aliments i aigua, les malalties i les misèries d'aquella època, ens han arribat a nosaltres titulats generalment amb el nom de *S'any de sa fam*, concretament del 1744-1745.

L'economia de Manacor es basava en l'agricultura (cereals i vinya) i ramaderia (ovelles), encara que també el sector del tèxtil i de l'alimentació tenia certa importància, com també les gerrerries. També hi havia una indústria d'aiguardent i de guix.

En aquests segle el sistema defensiu de Manacor presentava dues modalitats: la clàssica –talaies, guardes, milícies- i la que va instaurar la Nova Planta –quarter de Dragons-, que va implicar una autèntica militarització de la vila i una demanda contínua de palla, llenya, farratge i utensilis per a l'exèrcit.

Pel que fa a l'ensenyament, en els llibres de l'Arxiu Municipal de 1720 apareix que Joan Martí Juan duia ja més de vint anys executant el càrrec de mestre de gramàtica llatina de la vila, a sou de l'Ajuntament. A la primera meitat del segle XVIII apareix la primera escola per a nines, fundada per sor Rosa Maria Parera per ensenyar doctrina cristiana, sense que ningú no li pagàs res.

També es preocupaven molt per la previsió sanitària, dirigida a impedir els contagis de pestes que es podien produir –i que freqüentment s'ocasionaven- per l'arribada de barques o la introducció de mercaderies que venien de llocs infectats. La sanitat estava organitzada a l'illa, almenys, des de 1449 per la Junta de Sanitat que estava a Ciutat. A Manacor hi havia diversos metges que varen exercir la medicina durant el segle XVIII.

El poble era molt catòlic i l'Ajuntament patrocinava les obres, reparacions i cultes de l'església. L'adveniment dels darrers anys del segle XVIII evidencià un fet que els màxims responsables diocesans no pogueren passar per alt: l'església de Manacor, reformada i mutilada sense cap mirament al llarg de la centúria, es trobava

en un estat de conservació tan deplorable que feia necessària una ràpida intervenció. A més, s'havia d'engrandir per l'augment progressiu de la població.

La població era generalment analfabeta i monolingüe en català. A partir del segle XVIII la imposició de la nova llei, que té com a objectiu canviar les estructures polítiques i administratives de la societat mallorquina, intentarà substituir la llengua pròpia –vàlida per a qualsevol àmbit d'ús- per una altra d'aliena. Sabem, però, que la llengua castellana no era desconeguda en segons quins grups socials. A partir d'aquests moments l'estatus de la llengua catalana es veurà progressivament canviat.

1.3. Resum històric de l'Església de Mallorca⁴

Hem d'estudiar una mica els diferents bisbes de Mallorca perquè d'ells depenia, en major part, la llengua utilitzada en els documents eclesiàstics: llibres de baptismes, de matrimoni, de defuncions...

Trobam un salt prou important entre el segle XVII i el XVIII. Els Decrets de Nova Planta no només afectaren les institucions pròpies de Mallorca i de cada municipi, com ja hem vist, sinó que també afectaren els càrrecs de poder eclesiàstics. Felip V, a partir dels Decrets, serà qui nomenarà els bisbes de cada província de la nació. Anem a fer una llista dels bisbes de Mallorca de mitjans segle XVI i el segle XVII:

Diego de Arnedo (1561-1572), natural d'Osca; Joan Vic i Manrique (1574-1604), valencià; Alfonso Laso y Sedeño (1604-1607), de Sardenya; Simó Bauzà (1608-1623), que va néixer a Ciutat de Mallorca; Baltasar de Borja y Velasco (1625-1630), que fou bisbe de València; Juan de Santander (1631-1644), natural de Biscaia; Tomàs de Rocamora (1644-1653), d'Alacant; Miguel Pérez de Nueros (1654-1656), aragonès; Diego de Escolano (1656-1660), madrileny; Pedro Fernando Manjarrés (1660-1670), que era de Sevilla; Bernat Lluís Cotoner d'Olesa (1671-1684), mallorquí; Pere d'Alagó i de Cardona (1684-1701), natural de Càller (Sardenya).

Tots aquests varen ser nomenats per Felip II o per Felip IV, però veim que la majoria devia conèixer el català perquè eren majoritàriament de la Corona d'Aragó i els que no sabien català s'hi integraven ja que la població era monolingüe catalana i aquest idioma era l'única llengua oral del carrer. Les coses canviaran a partir de 1700 perquè els bisbes seran proposats per Felip V. Tots els bisbes del segle XVIII són castellans menys dos: un català i un mallorquí. Anem a fer una llista d'aquests homes:

Francisco Antonio de la Portilla (1701-1711), nascut a Burgos; Atanasio de Esterripa y Tranajáuregui (1711-1721), bilbaí; Juan Fernández y Zapata (1722-1729), de San Pedro de Manrique; Benet Panyelles i Escardó (1730-1743), català; José de Cepeda y Cortés (1744-1750), de Toledo; Llorenç Despuig i Cotoner (1750-1763),

natural de Ciutat de Mallorca; Francisco Garrido de la Vega (1763-1772), gallec; Juan Díaz de la Guerra (1772-1777), natural de Jerez de la Frontera; Pedro Rubio Benedicto y Herrero (1778-1794), que més tard fou bisbe de Segòvia.

Amb aquestes dues llistes veim el gran canvi de poder que va sofrir l'Església de Mallorca el segle XVIII.

Destacam com a figures importants per a aquest estudi lingüístic, els bisbes Francisco Garrido de la Vega i Juan Díaz de la Guerra.

Francisco Garrido de la Vega era gallec i rector d'una parròquia de Madrid. Presentat al papa pel rei Carles III, va ser nomenat bisbe de la diòcesi de Mallorca el 28 de setembre del 1763, i arribà a Mallorca el 2 de desembre d'aquell any.

Els bisbes de la segona meitat del segle XVIII, quan començava la quaresma, acostumaven a publicar un edicte que era llegit a les esglésies, en la part que es referia als fidels, i llavors col·locat dins la sagristia. Tractava de les obligacions dels rectors i clergues, administració de sagraments, predicació, reforma de costums, etc.

El bisbe Garrido, com els seus predecessors, visità parròquies de la diòcesi, reconstruí i amplià l'edifici del seminari i organitzà exercicis espirituals per als sacerdots. Durant el seu pontificat foren expulsats els jesuïtes. L'any 1772 fou traslladat a la seu de Còrdova.

Pel que fa a la llengua, va ser el primer que va deixar entreveure que els llibres s'havien de fer en castellà, però encara no ho va obligar⁵.

Juan Díaz de la Guerra era natural de Jerez de la Frontera i auditor de la Rota Romana. Fou nomenat bisbe de Mallorca el juny del 1772 i vengué a l'illa el setembre del mateix any. Practicà la visita pastoral i féu imprimir la *Summa* de sant Tomàs d'Aquino, del qual era seguidor i entusiasta deixeble. Malauradament l'edició quedà incompleta. Era home pietós, zelós i recte. Creà la biblioteca episcopal i invertí quantitats importants en obres públiques en benefici de la ciutat d'Alcúdia. Però allò que més celebritat li procurà, trista celebritat, va ser la introducció de la llengua castellana en detriment del català i l'enèrgica oposició al culte del beat Ramon Llull. Quant al primer punt, i secundant les ordres dels ministres de Carles III, manà que els mestres i les escoles ensenyassin el catecisme en castellà, que en aquesta llengua es redactassin els llibres d'actes de baptismes, matrimonis i defuncions, i que sempre que hi hagués avinentesa es predicàs en l'idioma de Castella «para que así se logren los piadosos fines de S.M. de que se haga general en la isla este Idioma».

Més conflictiva va ser la seva oposició al culte al beat Ramon Llull, perquè l'actitud del bisbe produí un gran rebombori no sols entre el poble sinó també entre

les autoritats i els canonges, que acudiren al rei exposant les seves queixes contra el prelat. El rei el traslladà a Sigüenza per estalviar complicacions enutjoses. El bisbe Guerra se n'anà de l'illa el 15 de març de 1777 i va ser poc enyorat.

L'actual Parròquia dels Dolors de Manacor conservà els documents derivats dels actes propis dels seus quefers quotidians per tal de recobrar en qualsevol moment la informació que contenien i utilitzar-la tantes vegades com fos necessari. Amb el Concili de Trento (1545-1563) apareixen les primeres normes canòniques reguladores que ens permeten parlar d'una política arxivística eclesiàstica. D'aquesta manera nasqueren els llibres de fàbrica, d'administració de sagraments (baptismes, matrimonis, defuncions), d'elecció de confraries, etc. Aquesta legislació ve ser obligatòria a tota l'Església actual espanyola a partir del dia 12 de juliol de 1564, quan Felip II decretà la seva aplicació oficial. Poc després, el 1564, la parròquia de Manacor ja disposava d'un prevere per tenir cura de les escriptures d'interès per a la comunitat mitjançant l'ús d'un elevat inventari.

A partir de 1700, el càrrec d'arxiver va recaure quasi sempre en preveres amb gran formació (havien de dominar el llatí, el català i el castellà), que passaren a tenir cura de la transcripció de les resolucions que acordava el Comú format pel rector de la parròquia i la comunitat de preveres beneficiats. Cada any es nomenaven els càrrecs d'arxiver, bossier i procurador. L'arxiver era l'encarregat d'administrar tots els documents referents a la seva parròquia: organitzava les actes que prenia de les reunions del Comú, tots els documents que el procurador duia de Palma, els comptes del bossier, que era l'encarregat d'administrar econòmicament la parròquia i dur els comptes de la parròquia, etc.

2. Material d'anàlisi

Pel que hem pogut veure, ens trobam en un moment de transició entre el desmantellament de les institucions i lleis pròpies mallorquines i la instauració d'altres de caire castellà. El que intentarem aquí serà veure –dins el que ens és possible– de quina manera varen reincidir aquests fets històrics (polítics i religiosos) a la vila de Manacor. A l'Arxiu Municipal de Manacor hi ha dos tipus de llibres de l'època: els llibres de juntes i els llibres de baptismes. Són els dos més importants de l'època i possiblement els pocs que s'han conservat quasi íntegrament. Amb aquest material podem analitzar de quina manera i quan es castellanitzaren els arxius de Manacor durant aquesta època. Hem de dir ací que el català, abans de la Guerra de Successió, era la llengua oficial, encara que la castellanització de les classes aristocràtiques fos més que evident a partir del segle XVII. A Manacor tots els textos que s'han conservat

dels segles anteriors –que són pocs- estan escrits completament en català i no hi ha gairebé cap mostra de textos en castellà.

2.1. Els llibres de juntas

Els llibres de juntas són testimonis escrits de totes aquelles reunions de persones electes congregades per tractar afers que depenien de L'Administració municipal. Per tant, no tracten d'una cosa concreta sinó que poden variar de temàtica depenent del que passàs dia a dia. Hi ha escrits, per exemple, com els judicis municipals, els acords a què s'arribaven en el municipi, etc. És a dir, reflecteixen, en gran mesura, la vida quotidiana de la vila i poden tractar des de temes importants fins a temes que avui dia considerariem ridículs. Per exemple, L'Administració havia de decidir qui era l'encarregat de fer el carro per transportar els morts al cementeri. Com ja hem dit, podem considerar aquest tema una mica ridícul, però aleshores aquests temes eren considerats molt importants.

Ens han arribat fins a l'actualitat quasi la totalitat dels llibres de juntas del segle XVIII. Els anys hi estan distribuïts de manera aleatòria. Tenim quatre llibres de juntas distribuïts entre els períodes següents:

1718-1733 (l'anomenarem aquí *Juntas 1*)

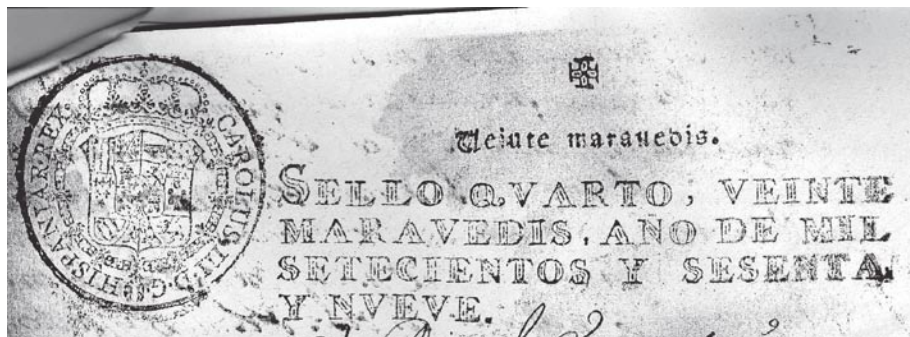
1736-1763 (l'anomenarem aquí *Juntas 2*)

1764-1789 (l'anomenarem aquí *Juntas 3*)

1790-1800 (l'anomenarem aquí *Juntas 4*)

Els quatre llibres segueixen fonamentalment l'estructura formal següent:

- Data.
- Encapçalament en llatí: *In dei nomine etc.* (“En el nom de Déu etc.”).
- Relació dels assistents a la sessió, que regularment estava integrada pel batle i regidors; el de més edat hi actuava com a regidor major. Cal afegir-hi el secretari que prenia acta de tot allò exposat.
- Tractament del problema.

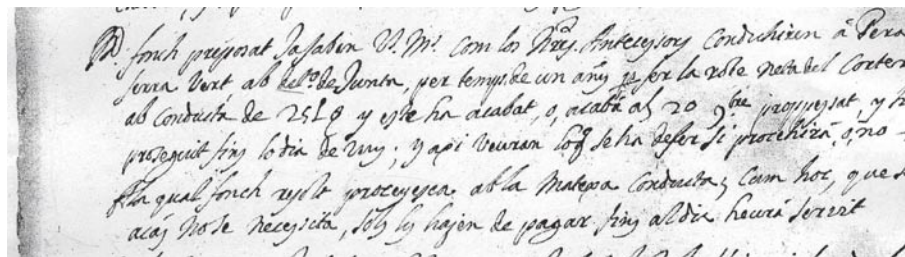

- Solucions del problema.
- Signatura del batle i el secretari.
- Estan escrits en el paper oficial de l'*Hispaniarum Rex* (al segell apareix *Hispaniar*, però està abreujat) on hi ha el segell del regne i la data escrita en castellà.

Entre el *Juntas 1* i *Juntas 2* manquen tres anys, del 1733 al 1736. No en sabem aquí les causes perquè no ens han arribat, però això no perjudicarà l'estudi lingüístic del llibres.

El *Juntas 1* (1718-1733) és tot en català. Aquest és un exemple en el qual un jurat nou decideix si han de seguir amb el servei de l'home que feia la roba neta del quarter militar:

«Mes fonch preposat ja saber Vs Ms com los nostres Antecessors conduhiren á Pera Serra Vert ab determinació de Junta, per temps de un any per fer la robe nete del Corter ab contucta de 25 lliures y este ha acabat o acabá ab 20 novembre propesat y ha proseguit fins lo dia de vui; y axi veuran lo que se ha de fer si procehirá, o no: A lo qual fonc resolt proveyesca ab la matexa conducta com hoc que, si acas no se necesita, sols ly hajen de pagar fins el dia haura servit».

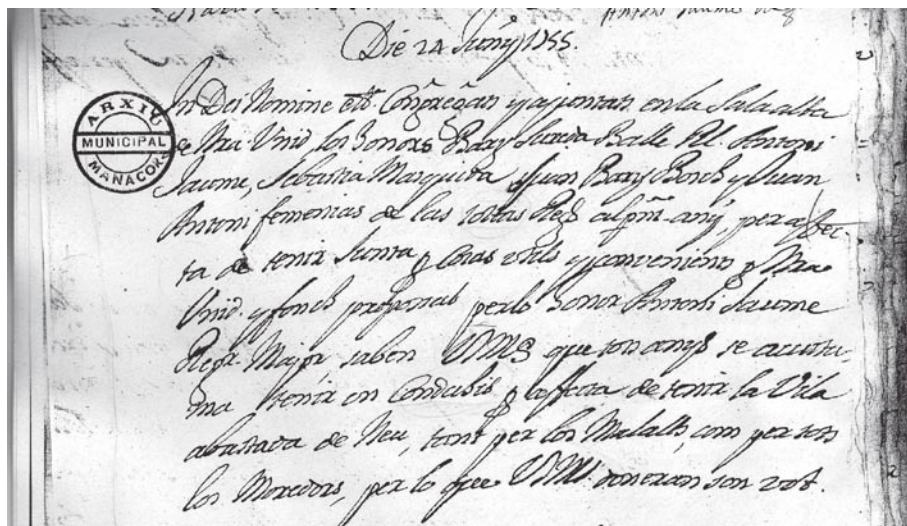

Com podem veure, el català culte administratiu que utilitzaven era bastant correcte.

El *Juntas 2* (1736-1763) és també exclusivament en català. No hi ha cap canvi respecte a l'anterior. Podem suposar així que els tres anys que queden entremig d'aquests dos llibres –en el cas que en fou escrit un- serien escrits en català pel fet que els altres dos també ho són. Anem a veure un altre exemple que reflecteix una reunió dels regidors per tractar assumptes útils de la vila i decidir l'abastament de neu amb la finalitat de conservar els aliments. La neu era feta en bloc i transportada des de la Serra de Tramuntana a les viles per tal que aquestes poguessin conservar els aliments en una espècie de gelera, o per donar als malalts:

«Dia 24 Juny 1755

In Dei Nomine ett. congregats y ajuntats en la sala alta de nostra Universitat los honors Bartomeu Sureda balle real, Antoni Jaume, Sebastià Masquida, Juan Bartomeu Bosch y Juan Antoni Femenias de las Toltas regidors al present any per afecte de tenir Junta p. coses utils y convenientes per nostra Universitat., y foch proposat per lo honor Antoni Jaume Regidor Major saber Vostres Merces que tots anys se acostuma tenir conduhit per la affecte de tenir la vila abastada de neu, tant per los malalts com per tots los moredors, per lo que Vostres Merces donaran son vot».

En el *Juntes 3* (1764-1789) és allà on trobam el canvi més radical. No trobam cap moment d'alternança entre castellà i català, sinó que a partir del dia 8 de gener de 1769 apareixen totes les juntes escrites en castellà.

Hi ha, entre aquestes juntes escrites en castellà, diferents mostres de cèdules impreses a Mallorca⁶ que arriben des de Ciutat escrites en castellà. La primera és de 1768 i encara que estigui en castellà hi ha una anotació feta a mà escrita en català, que diu:

«Se há publicat el present vando al dia 22 del mes de Janer de 1768. Per mi Raphel Grimalts escrivà Real y per Christofol Tauler oficial saitg mes lloch de Pregoner».

El *Juntes 4* ja no s'anomena *llibre de juntes*, sinó *Llibre d'Actes Municipals*; tot i això compleix les mateixes funcions. Aquest és íntegrament en castellà.

Per tant, no veim un procés de castellanització lent, sinó, podríem dir-ne, d'un dia per l'altre. És difícil de matisar per què, però la pauta més clara a seguir és que l'any abans de la total castellanització dels llibres d'actes, el 6 de maig de 1768, fou promulgada la Real Cédula de Aranjuez. Aquesta marcarà un abans i un després en la política lingüística dels Països Catalans. Els Decrets de Nova Planta del 1715 prohibeixen el català en els àmbits que depenien directament del rei; en aquest cas no era un àmbit que hi depengués. Cal dir ací que els jurats de la Universitat varen plantejar la impossibilitat d'utilitzar l'espanyol com a única llengua burocràtica a Mallorca, però el borbó contestà l'11 de setembre de 1717 amb una resolució:

«RESOLUCIÓN. En quanto a esta duda mando, se executen los despachos, como se propone en ella; previniendo, se procure mañosamente ir introduciendo la lengua castellana en aquellos pueblos».

Durant aquesta època, del 1715 al 1768, hi va haver, doncs, una gran promoció del castellà per part de l'Estat, que va anar introduint «mañosamente» l'espanyol. La promoció s'acabarà, i a partir del 1768 el català serà prohibit en tots els àmbits públics menys en el notariat (a les escoles primàries i secundàries, als tribunals de tota mena, a l'Exèrcit espanyol, a l'Administració estatal, etc). Podem dir, doncs, que a Manacor la llei es va dur a terme bastant aviat; hi ha vuit mesos de diferència entre la «Cédula» i l'aplicació de l'escriptura de les juntes en castellà. Aquesta diferència podria ser deguda a les comunicacions o als tràmits de l'aplicació de la llei (ja hem vist abans que el Decret de Nova Planta es va dictar el 28 de novembre de 1715 i no va tenir efectivitat pràctica fins el 1718).

Anem seguidament a fer una petita comparació amb arxius d'altres pobles de Mallorca.⁷

De l'**Ajuntament de Porreres** només s'ha conservat el *Llibre d'Actes Municipal* del 1718 fins el 1728, perquè l'arxiu fou cremat per les revoltes de 1868.

No obstant això, per una sèrie de referències trobades podem constatar que Porreres utilitzava la llengua catalana com a llengua de comunicació a l'arxiu, si més no fins el 1778.

A l'Arxiu de l'**Ajuntament de Sineu** hi ha conservats la majoria de llibres. El primer llibre, que engloba els anys que van del 1709 fins el 1760, és tot escrit en català. A partir del segon llibre, més concretament a partir del 1768, les actes ja apareixen escrites en castellà.

L'Arxiu de l'**Ajuntament de Pollença** presenta alguns inconvenients, ja que té un buit, millor dit, una pèrdua de les actes de l'Ajuntament. No trobam cap acta del segle XVIII fins l'any 1782 i aquestes ja són en castellà. Per altres mitjans s'ha pogut conèixer que el tall en la utilització de la llengua catalana es produí l'any 1768.

De l'**Ajuntament d'Artà** només ens han perdurat les actes fins l'any 1763, totes escrites en català. Aquest fet ens impedeix saber fins quan es va mantenir l'ús del català. Alguns esborranys d'actes de 1817 a 1827 es troben escrits algunes vegades en català.

A l'**Ajuntament de Calvià** les actes fins el 1769 són en català. S'han trobat esborranys d'actes de 1779 escrits en català perquè el secretari o escrivà devia redactar l'acta en català i després la devia passar al castellà en paper oficial.

Una cosa que mantenen en comú bona part dels arxius municipals de Mallorca és que quan es fa el canvi de llengua no s'esmenta el perquè del canvi. Tot i així, podem extreure una data clau a l'hora del canvi de llengua: a finals del 1768 i principis del 1769. Es veu clarament el tall que pressuposa l'ordre de la Real Cédula de Aranjuez no només als municipis més importants sinó en gairebé bé tots (excepte a Porreres).

2.2. Els llibres de baptismes

Són els llibres escrits pels vicaris manacorins on consten les dates de baptismes dels nins i nines de la vila de Manacor. Durant la recerca de documentació ens hem trobat amb un fet que ens ha estranyat força: a l'antiga parròquia de Manacor es conserven els llibres de baptismes datats a partir del 1880. Els altres exemplars més antics d'aquests llibres no hi són perquè varen ser duits a l'Arxiu Diocesà de Palma temps enrere. Vàrem trobar, però, aquests llibres a l'Arxiu Històric de l'Ajuntament de Manacor, cosa que ens va desorientar una mica perquè no enteníem com els llibres de baptismes poguessin estar alhora en dos llocs. La primera hipòtesi va ser pensar que realment no eren a l'Arxiu Diocesà de Palma i que eren propietat de l'Ajuntament de Manacor. Però aquesta no va ser la vertadera causa: en aquella època els vicaris tenien l'obligació de fer dos llibres de baptismes idèntics, un per a la Parròquia i un per a l'Ajuntament. Ho deixaren de fer quan l'Ajuntament va començar el registre civil. Per tant, els llibres de baptismes eren com una mena de registre civil de l'època. A partir del segle XIX l'Estat liberal va anar prenent funcions a l'Església, una de les quals fou aquesta.

Els llibres de baptismes que s'han conservat del segle XVIII a l'Ajuntament de Manacor són de mitjan segle. No s'han consultat els arxius anteriors a aquesta data però es podrien trobar a l'Arxiu Diocesà de Palma. En tot cas, no suposa un fet rellevant ja que el primer llibre de baptismes consultat és escrit en català i, doncs, ens cal suposar que els anteriors també ho degueren ser.

Els llibres de baptismes que s'han pogut consultar són els següents:

1760-1770 (*Baptismes 1*)

1771-1777 (*Baptismes 2*)

1778-1789 (*Baptismes 3*)

1790-1800 (*Baptismes 4*)

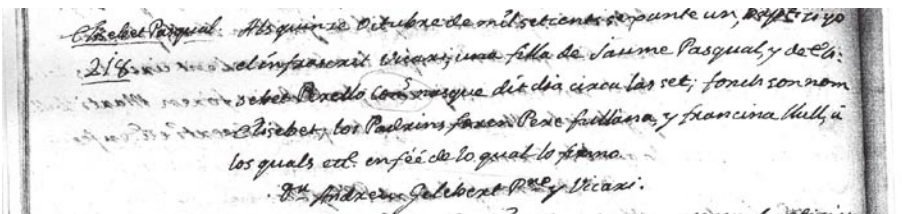
Els llibres de baptismes segueixen l'estructura formal següent:

- Nom de la persona batejada a l'esquerra de l'escrit i a sota una numeració que pot ser o bé la numeració de bateigs de l'any o bé de llibre.
- Dia en què fou batejat el nin o nina.
- Nom del pare i de la mare.
- Hora en què nasqué.
- Nom que li fou posat.
- Els seus padrins (joves).
- Firma del prevere i vicari que va fer el bateig.

El *Baptismes 1* (1760-1770) és escrit en català; vegem-ne un exemple del 1761:

«Elisebet Pasqual

- 218 Als quinze Octubre de mil set sents sexante un, baptisi yo infrascrit vicari; una filla de Jaume Pasqual y de Elisebet Perelló consort, nasque dit dia circa a las set; fonch son nom Elisebet; los Padrins foren Pere Fullana y Francina Llull, á los quals (.) en fee de lo qual lo firmo.
Doctor Andreu Gelabert Prevere y Vicari».

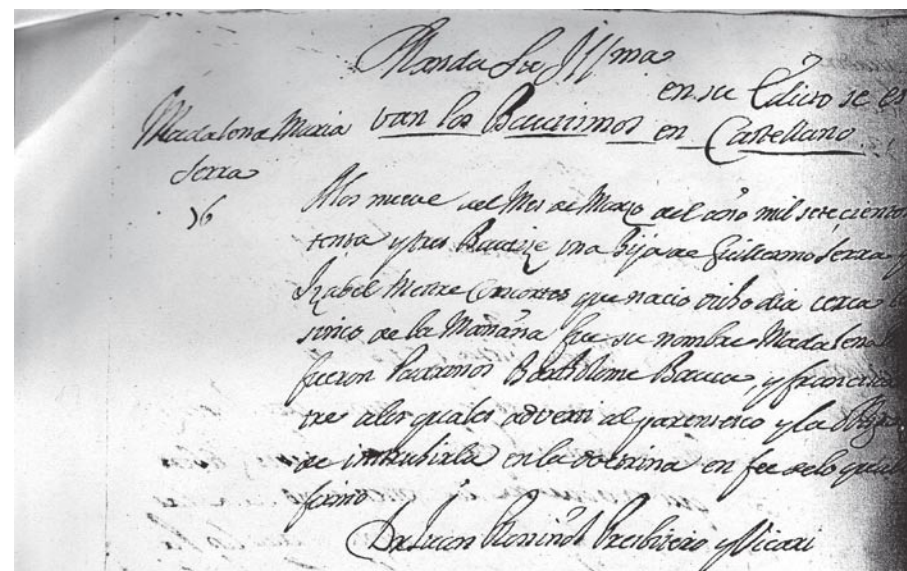
Podem observar aquí que al 1770 encara s'escrivien en català, mentre que en els llibres d'actes ja feia dos anys que es redactaven en castellà. No serà, però, fins el *Baptismes 2* (1771-1777) on el castellà serà utilitzat per escriure'ls.

En el *Baptismes 2* hi ha una petita part, els dos primers anys, escrits en català. A partir de 1773 tots els baptismes seran escrits en castellà. Per tant, el *Baptismes 3* i *4* seran íntegrament en llengua castellana. El 1773 el vicari Juan Rossiñol escriu: «Manda su Ilustrisima en su edicto se escriban los bactismos en Castellano». A diferència dels llibres d'actes, es fa referència a aquest canvi de llengua. El canvi d'idioma, però, no modifica la manera de fer el llibre; vegem-ne un exemple de 1773 (el primer baptisme escrit en castellà):

«Madalena Maria Serra

- 16 A las nueve del mes de Marzo del año mil sete cientos y setenta y tres Bautize una hija de Guillermo Serra y de Isabel Mestre. Conortes que nacio dicho dia cerca las cinco de la mañana fue su nombre Madalena Maria, fueron padrinos Bartolome Bauca y Francisca Mestre a los quales adverti al parentezco y la obligación de instruirla en la doctrina en fee de lo qual lo firmo

Doctor Juan Rossiñol prebitero y Vicari».

Hem de saber, primer de tot, qui eren els vicaris que firmaven els baptismes⁸:

- Juan Jorge Font Llull, prevere. Morí el 23 de juliol de 1779. Era de Manacor, fill d'Antoni i de Bàrbara.
- Joan Rossinyol Mas, prevere. Vicari de Manacor i beneficiat a la Parròquia de Montuïri. Morí el 20 de juliol de 1785. No consta que fos de Manacor. Els seus pares nomien Joan i Francina.
- Doctor Miquel Riera Riera, prevere. Beneficiat a la Parròquia de Manacor. Morí el 26 de juny de 1794. Era de Manacor, fill de Francesc i Francina, membre de la important família de Conies, una de les més influents d'aquell segle. De tots aquests capellans que estudiem, era el de major formació: era doctor en Teologia. El 8 de desembre de 1764 el nomenaren arxiver. L'any

1777 fou privat de dir missa i confessar per espai d'un any per haver celebrat la suposada sortida de la diòcesi del bisbe Guerra i haver intentat sense èxit cantar un tedèum en honor al beat Ramon Llull.

- Doctor Andreu Gelabert Sureda, prevere. Beneficiat a la Parròquia de Manacor. Morí l'1 de febrer de 1808. Era de Manacor, fill de Miquel i Margalida.
- Ramon Girard, prevere. Morí l'any 1808. No consta d'on era ni tampoc el nom dels seus pares.

Durant l'estudi s'han seguit diverses hipòtesis a l'hora de determinar les causes de la castellanització de l'arxiu parroquial:

1. La primera hipòtesi va ser pensar que la castellanització fou causada pels vicaris que escrivien els baptismes, els quals decidien si escriure en la llengua de la nació o en català. El que és difícil de saber és si realment els qui escrivien allò eren els mateixos que ho firmaven, ja que ens trobam que tres baptismes, escrits a la mateixa pàgina, estan firmats per tres persones diferents però alhora escrits amb el mateix tipus de lletra i, per tant, escrits per la mateixa persona. Ens trobam davant d'una llacuna enorme de dubtes i problemes a l'hora de determinar per què escrivien en català o en castellà. Pel que podem saber, creim que els vicaris dels quals consta la seva firma enviaven vicaris no beneficiats, per tant d'una categoria més baixa, perquè redactassin els baptismes, i per això ens trobam amb el problema dels diferents tipus de lletres.

No obstant això, sabem que Miquel Riera i Andreu Gelabert deixen de *firmar* baptismes a partir de 1773. Juan Russiñol en *firma* en català i castellà. A partir del 1773 els baptismes passen a ser firmats per Juan Jorge Font, Raymundo Girard i Juan Russiñol, quan ja seran escrits en castellà. Pels llinatges ens va semblar que Girard i Font són mallorquins, però pels noms ens varen semblar castellans. Això ho podem relacionar amb el procés de castellanització dels noms dels nins batejats.

Aquesta és una llista dels noms que apareixen en els baptismes que estan escrits en català (firmats però no sabem si escrits per Miquel Riera, Andreu Gelabert i Juan Russiñol):

«Pere Juan, Bartolomeu, Caterina, Juan Baptista, Francina, Antoni, Sebastia, Aina, Elisabet, Jaume, Pere Nicolau, Caterina Maria, Guillem, Gabriel, Melchior, Ramon, Maria Rosa, Joana Aina, Juana Maria, Magdalena».

Ara anem a veure si aquests noms canvien o no si el baptisme és escrit en castellà:

«Madalena, Guillermo, Bartolome, Barbara, Pedro Juan, Francisca, Antonio, Matheo, Melchor, Margarita, Rafael, Esperanza, Isabel, Mathias, Antonio Jose, Bernardo».

Nosaltres sabem, però, que Juan Jorge Font era manacorí i que Raymundo Girard devia ser de Mallorca. Antigament, els noms es traduïen sistemàticament quan es canviava de llengua. Els nins, doncs, seran batejats i passaran al registre civil amb el nom en castellà. No obstant això, no notam cap canvi significatiu pel que fa als llinatges de les famílies: potser algun accent, o algun canvi de *-es* final per *-as*, però tampoc no es fan canvis molt grans.

Afirmar que Andreu Gelabert i Miquel Riera varen deixar d'escriure en els llibres de baptismes (quan aquests es feien en castellà) perquè no sabien escriure en castellà és totalment inadmissible pel fet que eren vicaris de gran formació i, per tant, sabien escriure en català, llatí i castellà. Tampoc no podem dir que els dos que els varen succeir (Juan Jorge Font i Raymundo Girard) fossin castellans pels seus noms, perquè, com hem vist, la traducció al castellà dels noms és més que evident i, a més, sabem que un d'ells era manacorí.

Aquesta hipòtesi la vàrem descartar perquè no tenia una explicació raonable del canvi de llengua.

2. Vàrem seguir un altre camí i la hipòtesi més encertada va ser la de suposar que a Manacor varen seguir el que va dir el bisbe Juan Díaz de la Guerra, del qual ja hem dit que va tenir un paper molt rellevant pel que fa a la castellanització de l'illa. A més, la castellanització dels llibres de baptismes data del 1773, només un any després que Juan Díaz fos bisbe de la Ciutat de Mallorca. A més, les ordres dels bisbes eren seguides escrupolosament en totes les parròquies. Ara només ens cal saber què passà amb Andreu Gelabert i Miquel Riera: més que no saber castellà, no degueren, suposadament, escriure en castellà o firmar baptismes que havien de ser escrits en castellà per reticència a seguir les ordres del polèmic bisbe. A més, aquesta reticència ens és confirmada amb l'actitud que va tenir Miquel Riera de celebrar la suposada sortida de la diòcesi del bisbe Guerra i per intentar cantar un tedèum en honor al beat Llull. El més segur és que es negassin a fer-ho en castellà, no per una raó o ideologia lingüística, sinó perquè no varen voler seguir les ordres del bisbe que, justament, incloïa la castellanització dels llibres de baptismes. Si no fos per aquesta reticència podria ser que els dos fossin rellevats i traslladats, cosa típica de tot canvi de titular d'un bisbat.

Conclusions de la recerca en els arxius històrics

Com hem pogut comprovar al llarg de tota l'exposició, la recerca d'informació i material en un arxiu històric per arribar a una conclusió és bastant difícil. És com tornar a teixir una camiseta que ha estat descosida amb el pas del temps: alguns fils s'hauran corcat, alguns s'hauran perdut, alguns altres hauran quedat inservibles, etc. Tornar a

teixir la història a través d'unes pàgines és una tasca realment complicada. Sempre haurem de caure en diferents hipòtesis i contrarestar-les, però alhora les haurem de tornar a contrarestar i seguir altres pistes per arribar a la conclusió que ens sembli més òptima. Manca molt l'estudi dels arxius i s'hauria de començar a fer una gran inversió perquè l'estudi d'un arxiu no fos tan complicat i, d'aquesta manera, s'agilitzàs la tasca. En aquest cas, podem afirmar quasi d'una manera rotunda la conclusió pel fet que hem trobat bona part de la informació que necessitàvem i, a més, hem pogut comparar el cas de Manacor amb el d'altres viles mallorquines.

Conclusions de la castellanització

Els esdeveniments polítics del segle XVIII varen marcar profundament el camí del català. «Mañosamente», com va dir Felip V, el castellà es va anar introduint a Mallorca per diverses vies. Com hem vist, els Decrets de Nova Planta varen ser el primer intent de prohibició del català, però a la pràctica va ser més una promoció. Per a la castellanització de l'Arxiu Municipal de Manacor i de l'Arxiu de la Parròquia de Manacor foren decisius dos fets molt importants: per una banda, la Real Cédula de Aranjuez i, de l'altra, l'arribada del bisbe Guerra, de procedència castellana. Aquesta diferència d'anys –quatre– entre la castellanització dels llibres de juntes i la dels llibres de baptismes ens fa veure que el canvi de llengua en tots els àmbits rarament és total, sinó que és gradual, i no sempre causat pels mateixos factors. Manacor va seguir les ordres ràpidament només amb uns mesos de diferència.

No trobam cap oposició al canvi de llengua per part de les autoritats locals. El cas del bisbe Guerra és prou significatiu ja que el varen fer fora no per castellanitzar sinó per oposar-se als cultes locals. Només ens trobam que els jurats de la Universitat varen plantejar la impossibilitat d'utilitzar l'espanyol com a única llengua burocràtica el 1717. Felip V, en vista d'aquesta impossibilitat, deguda suposadament a la manca de recursos per implantar l'espanyol, intentà promocionar l'espanyol i, finalment, el 1768 l'imposà. El bisbe Guerra ajudà «Su Majestad», com ell mateix diu, «de que se haga general en la isla este idioma». Sens dubte «este idioma» fa referència a l'espanyol.

Els documents escrits en català que s'han analitzat són una continuació del model escrit culte del segle XVI i XVII. Si escrivien en català tan bé és perquè l'havien après a l'escola i potser l'aplicació de la prohibició del seu ús en els centres escolars no va ser duita a terme abans de la Real Cédula. A més, hem de destacar que alguns esborranys de les actes en alguns municipis de principis del segle XIX estan fets en català. Això ens fa palès que la llengua de les reunions era el català i de la gran vitalitat que encara tenia en els àmbits públics. Amb el canvi de llengua no canvia la forma de fer els textos, però en aquella època el canvi de llengua d'un registre de persones implicava també la traducció del nom.

BIBLIOGRAFIA

- Casasnovas Camps, Miquel Àngel. *Història de les Illes Balears*. Mallorca: Editorial Moll, 1998.
- Fuster, Gabriel. *Historia de Manacor*. Manacor: Colecció Bateria, 1966.
- Santamaria, Alvaro. *Nueva Planta de Gobierno de Mallorca*. Mallorca: Publicacions del Consell Insular de Mallorca, 1989.
- Miralles i Montserrat, Joan. *Entorn de la història de la llengua*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2001.
- Urgell Hernández, Ricard. *Arxiu del Regne de Mallorca*. Editorial Guia, 2000.
- Xamena, Pere i Riera, Francesc. *Història de l'església a Mallorca*. Mallorca: Editorial Moll, 1986.
- Carvajal Mesquida, Albert. “Naixement i evolució d'un espai per als documents: el cas de l'antic arxiu parroquial de Manacor.” A: *Espai, fet urbà i societat a Manacor*. Manacor: Terceres Jornades d'Estudis Locals de Manacor, 2005.
- Martínez i Tabaner, Catalina. *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i el primer terç del XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.
- Gomila Grimalt, Antoni i Lliteras Vives, Joan. “Els primers projectes per a la construcció d'un nou temple parroquial a Manacor (segles XVIII-XIX).” A: *Espai, fet urbà i societat a Manacor*. Manacor: Terceres Jornades d'Estudis Locals de Manacor, 2005.

DOCUMENTS

Arxiu Històric Municipal de Manacor

Llibre de Juntes 1718-1733. Signatura I.10

Llibre de Juntes 1736-1763. Signatura I.11

Llibre de Juntes 1764-1789. Signatura I.12

Llibre d'Actes Municipals 1790-1800. Signatura 709/1

Llibre de Baptismes 1760-1770. Signatura 595/1

Llibre de Baptismes 1771-1777. Signatura 595/2

Llibre de Baptismes 1778-1789. Signatura 596/1

Llibre de Baptismes 1790-1800. Signatura 596/2

Arxiu de la Parròquia de Manacor (Actual església dels Dolors)

Determinaciones de la Parroquia de Manacor. Tom II 1701-1785. Signatura B-V-II-163.

Llibre de Defuncions, B-I-19, APD.

Llibre de Defuncions, B-I-20, APD.

Llibre de Defuncions, B-I-21, APD.

NOTES

¹ Extret de: Carvajal Mesquida, Albert. "Naixement i evolució d'un espai per als documents: el cas de l'antic arxiu parroquial de Manacor." A: *Espai, fet urbà i societat a Manacor*. Manacor: Terceres Jornades d'Estudis Locals de Manacor, 2005.

² Urgell Hernández, Ricard. *Arxiu del Regne de Mallorca*. Editorial Guia, 2000.

³ Extret d'una entrevista amb l'historiador Albert Carvajal Mesquida, que ha investigat molt en temes històrics de Manacor i, a més, és l'encarregat de l'Arxiu de la Parròquia de Manacor.

⁴ Llista de bisbes del segle XVI i XVII i biografies de Francisco Garrido de la Vega i Juan Díaz de la Guerra, extret de: Xamena, Pere i Riera, Francesc. *Història de l'església a Mallorca*. Mallorca: Editorial Moll, 1986.

⁵ Citat a nota en el peu ³.

⁶ «En la oficina de Ignacio Serrà y Frau Impresor del Rey nuestro Señor, y de su Real Audiencia»

⁷ Martínez i Tabaner, Catalina. *La llengua catalana a Mallorca al segle XVIII i el primer terç del XIX*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

⁸ Llibre de Defuncions, B-I-19, APD.

Llibre de Defuncions, B-I-20, APD.

Llibre de Defuncions, B-I-21, APD.

MANACOR

tradició i modernitat

(s.XVI - s.XX)

Patrimoni

IV
Jornades d'estudis locals de Manacor

In Dei Nomine etc. Congregacion yca
Jaume, Marquida
femenias de las vobas
y otras